Robertson – Oct. 1936.

Die laat 18de eeuse bosgrensboer.

191. T. 5 (5)

I Vermelding van onderwerp.
II Bedoeling – nie geok. nie, maar hist. tipe.
III Hist. Inl. – Uitbr. na Ooste – Belemmering van Uitbr. – Verdere uitbr. noordwaarts.
IV Konklusie – voortrekker aan end van 18de en begin v. 19de eeu oor hele ooste v. K.K. versprei.
V Eintlike vraag: watter soort mense?
VI Uiterlike – Tryna Pretorius.
VII Innerlike: versoekskrif 1778.
VIII Hoe versoekskrif ontstaan het?
IX Versoekskrif self – godsdienssin en ordeliewendheid.
X Godsdienssin: Van Plettenberg – Pringle – Steedman. Bet. v. godsd. of bybelvastheid.
XI Naasteliefde.
XII Mensliewendheid – Collins (1808) – Theal (G. Kruger en P. Bester 1821) – Steedman.
XIII Gasvryheid – Barrow.
XIV Selfstandigheidsgevoel. – Verplig om homself te help te midde v. gevare.
XV Gemeenskaplike selfstandigh. – onder sekere omstandighede volg vryheidsgees. 1ste en 2de Kaff. oorloë – Rep. Gr.-Rt.
XVI Indiv. Selfstandigh. – Groot plase – „boer maak 'n plan" – Hintrager.
XVII Ordeliewendheid – liefh. v. wet en orde. Pet. 1778 en Rep. Gr.-Rt.

XVIII Openhartigheid — Ken nie ons hedendaagse lewe nie — Bangste van Pringle; selfs onderdom! Maar Pringle het hulle verstaan. Kontel. — Afr. velde en son.

XIX Resumé oor mense — ootwel uils.

XX Maar ook gebreke.

XXI Oordrewe individ. selfstandigh.
Samewerking moeilik — Gr.-Reinetters, Voortrekkers self. Karel Trigardt.
Verklaring van swakh. — Holl. voorouers? Of pl. omstandighede? Of Calvinisme? — Gevolg v. almal saam.
Opm. dat swakh. nog voortleef — „Loopgraaf".

XXII Neiging om finan. verpligtings teenoor owerheid te ontduik. — Rekognisie.
Trag. geval v. Adr. v. Jaarsveld.
Hd swakh. reeds vroeg aanwesig. A. Tas.
En ook nog vandag — man met sy inkomsbe.
Verkl. v. swakh.

XXIII Kontel. — ook swakh. maar deugde oorweeg.

XXIV Hist. Bet.? (a) Baanbrekers in K. binnel.
(b) Leer probleme by ondervinding ken. — Waarde vir Voortrekkers.
(c) Fondament — vir pragtige bouwerk v. noorde. Reël v. gesk.

XXV Slot.

Die laat agtiende-eeuse Oosgrensboer.

I ~~Inl.~~ Inl. Erste onderwerp – Nuwe onderwerp – ~~Waarom onderwerp~~ 'n Tipe – ~~verander is~~ Waarom onderwerp verander is – Gewone soldaat in Madame Tussands – Kultuur-historiese belang van gewone mense, die volk. Gevare verbonde aan verering van uitstaande figure alleen. Portrette-gallery.

II Bedoeling is dus nie om gesk. te kom vertel nie. Sou ~~[illegible]~~ vervelig wees want hooflyne van ons gesk. vir iedere opgevoede Afrikaner bekend. Bedoeling is egter wel om 'n belangr. hist. tipe te skets en sy betek. te bepaal.

III 'n Kort hist. mededeling ter oriëntering egter wenslik. – Geleidelike uitbr. vanuit oor dele van Kol. na die poste. Beginjare van 18de eeu oor Holl.-Holl.-berge. – volg die natuurlike weg wat Sonderend-riv. aanwys. In selfde tyd trek boere vanuit Tulbagh-gebied allangs Breërivier, dus by huidige Robertson verby. Dan gaan baanbrekers ~~deur~~ voort al langs die hange van die Langeberge. Hierdie dele betreklik spoedig bewoon: 1745 distr. Swell. en volgende jaar die dorp.

IV In volgende 30 jaar toon veeboer-voorlopers hulle nog steeds baanbrekers in elke sin van die woord. 1760 betree hulle die vrugbare grond van die berg-begrensde Langkloofstreek, en 'n

paar jaar later kyk hulle op die waters van die Gamtoos. Maar nog altyd son-op se kant toe..... oor die Sondagsriv. tot aan die Boesmansriv. en die boloop v.d. Vis (± 1775).

V <u>Uitbr. belemmer</u> – redes daarvoor: dwarsbergwalle en veral Bantoe.

VI <u>Verdere uitbreiding</u> – nou noordoos – oor Sneeuberge en stoot vorentoe tot Oranjeriv. Huidige distrikte Middelburg, Steynsburg, Albert en Colesberg tussen 1780 – 1825 bewoonbaar gemaak.

VII <u>Aldus</u> vind ons die voortrekker-veeboere aan die end v.d. 18de en begin van die 19de eeue oor die hele ooste v.d. ou Kaapkol. versprei. ~~[illegible]~~ ~~[illegible] hulle daar? Te midde van gevaar: Boesmans en Kaffers; [illegible]~~

VIII <u>Eintlike vraag</u>: wat watter soort van ~~mense~~ het X wat vrae/wat/geslag [illegible] X ~~Om~~ Eers oor uiterlike: growwe voorkome, kleding en persoon. ~~[illegible] vraag te beantwoord laat ons~~ Vrouens in? veel net: Andries Hendrik Potgieter ~~[illegible] (let op die versoekskrif~~ (seun v. genl. A. H. Potgieter) vertel in sy gedenkskrifte van sy vrou Trijna Pretorius wat ~~wat die [illegible] in 1778 aan die Kaapse Reg. geskryf het~~ haar perd se nog [illegible] [illegible] kon [illegible].

IX Maar die uiterlike is [illegible] ~~Hoe die versoekskrif ontstaan het~~ as die innerlike van die mense [illegible]. Hiervoor moet ons ons veral op versoekskrif van ~~X Petisie~~ ~~self: lees voor.~~ ontgrensboere in 1778 let.

X Hoe dit versoekskrif ontstaan het?

XI Petisie self: lees ged. voor. Wat spreek hier uit? – Veral twee dinge: godsdienssin ordeliewendheid. ~~liefde vir Kerk~~ en liefde vir ~~wet~~ en orde.

XII <u>Godsdienssin</u>. Een van die vernaamste kenmerke. — Getuienis van baie mense wat hulle besoek het. Goew. Van <u>Plettenberg</u> (1778): „sterk verlangende na eenen leeraar, zo om 't niet van den openbaaren Godsdienst, als om 't gebruijk der H: Bondzegelen". <u>Thomas Pringle</u> (1820): besondere plek van die Statebybel in die huise. En <u>Steedman</u> (1834): mense kom selfs 100 myl ver om nagmaal te gebruik. Vgl. sy beskrywing van nagmaalsviering by Colesberg (Ross, p. 603). En ook verskeie ander reisbeskrywers maak hiervan melding.
Betekenis van hulle godsdienssin, of meer bepaald hul Bybelvastheid.

XIII <u>Gasvryheid</u>. Bybel is vir Oosgrensboer 'n praktiese rigsnoer. Voorskrifte van die Bybel vind praktiese toepassing in sy alledaagse lewe. Vgl. b.v. <u>naasteliefde</u>. Hoe kom dit tot uiting? — <u>Gasvryheid</u>. Hier het ons 'n ander besonder treffende kenmerk v.d. oosgrensboer. Hieroor is alle reisbeskrywers dit roerend eens. Vgl. selfs Barrow: „there is one virtue in which they eminently excel — hospitality to strangers. a countryman, a foreigner a relation a friend, are all equally welcome to whatsoever the house will afford".

'n ander uitvloeisel v. naasteliefde.

XIV Menslewendheid in alg., Kol. Collins — (oosgrensgebiede 1808 en 1809). Gr. Rt. se boere voorsien uitgehongerde Boesmans in tye v. skaarste. „many of them were thus saved from perishing by the supplies of Sheep and Game which they received from the farmers". Sover geen uitsondering nie. Vgl. Theal se mededeling oor Gert Kruger en Paul Bester in Basoetoeland in 1821: „they distributed whatever food they could spare, and shot all the game they could reach for the starving people". In dié verband ook die betekenisvolle woorde van Steedman: „a kind and liberal disposition is the distinguishing characteristic of these simple and open-hearted people."

XV 'n Ander opvallende kenmerk van die oosgrensboer is sy selfstandigheidsgevoel. Hierdie karaktertrek nie vreemd nie. Omstandighede waaronder hy geleef het: te midde van gevare en ver verwyderd van hulp. Hy moes homself help en hy het dit gedoen. Aan sy selfstandigheidsgevoel is daar twee aspekte: 'n gemeenskaplike en 'n individuele.

XVI Die boere v.d. oosgrens het hulle as 'n gemeenskap selfstandig gevoel. Opmerklik dat hulle gevoel v. gemeenskaplike selfstandigh. onder sekere omstandighede in 'n vryheidstrewe uiting gevind het.

Eerste Kaff. oorlog, 1779-1781. Kaffers roof en moor in Suurveld, maar d. boere som dit nie lank verdra nie. Onder veldkommandant Adr. v. Jaarsveld dryf hulle indringers uit. Hulle het mos en orde herstel en teer, terrede, terug na hul vreedsame werk op die plase.

In 1789 volg 2de Kafferoorlog. Boere wil weer kragtig optree, maar Kaapse reg. belet hulle. Honoratius Maynier word v.d. Kaap gestuur om met presente 'n sogenaamde vrede met die indringers te sluit. Dit was teveel vir die selfstandigvoelende grensmense. Hulle selbrespek en selfstandigheidsin kom in heftige verset teen die vernederende handelwyse van die owerheid. Ten einde raad stig die Gr. Reinetters hulle eie onafh. rep. Hier sou die grensboere hulle probleme volgens hul eie beginsels aanpak. Hier toon hom dus 'n nuwe kenmerk v.d. oosgrensboer — sy vryheidsgees. Treffende hist. feit dat die oosgrensboer die eerste was om die vryheidsvaandel in S. Afr. omhoog te hou. Egter duidelik dat die vryheidsgees 'n uitvloeisel van die gemeenskap. selfst.-gevoel v. die grensmense was.

XVII Maar dan ook die tweede aspek, die gevoel van selfstandigh. by die individu. Boere woon op groot plase onderling ver van mekaar

en elkeen is grotendeels verplig om homself te help. Hoef dit ons te verwonder dat ons vandag nog 'n uitdrukking het: 'n boer maak 'n plan"? — wat in die buiteland gehoor — Uitlander: "ein boer kan mos altyd ein plaan määken". Ons het ook nog uitdrukking: „'n plan is 'n boerdery". Sulke uitdr. ongetwyfeld hist.-etim. verklaarbaar uit indiwid. selfst. v. ons ou boere.

XVIII Die selfst. v. d. oosgrensboer, (sowel gemeensk. as indiw.) het gelukkig nie in wetteloosheid en bandeloosheid ontaard nie. Inteendeel hy was 'n liefhebber van wet en orde. Van syn ordeliewendheid ~~H~~ reeds genoeg bewyse gehad. Dink aan petisie van 1778. — landdros om geskille te besleg, oortreders van wette te straf en in alg. reg te spreek. Dink ook aan stigting van Rep. Gr.-Rt. Gr. Reinetters het juis gevoel dat laakbare beleid v.d. Reg. teenoor naturelle anargie sou veroorsaak. Daarom was hulle vasbesloete om self wet en orde te handhaaf.

XIX 'n Verdere karaktertrek v.d. oosgrensboer wat 'n mens opval is sy eenvoudige openhartigheid. Ons intensiewe hedendaagse lewe met sy gejaagdheid, en helaas ook sy geslepenheid en sy agterdog het hy nie geken nie. Vandaar dat hy sy medemens, en selfs die onbekende vreemdeling, nie met wantroue bejeen het nie, maar goedsmoeds en openhartig met hom gesels het. Die reeds genoemde Thomas Pringle gee ons

'n mooi skildering hiervan. Pas ná kennismaking met besoekende vreemdeling navraag na sy welstand, sy vriende en sy familiebetrekkinge en selfs sy ouderdom! Maar Pringle het hom verstaan; eweneens sulke persoonlike vrae, "to all of which they not only replied with the utmost openness, but seemed highly pleased with my frankness". Waar die oosgrensboer self sonder agterdog en wantroue was, het hy dit ook nie in sy medemens veronderstel nie. — Wyd-ope soos die velde, en rein soos Afrikaanse son was sy hart.

XX Dit is dan die indruk wat die laat-18de-eeuse oosgrensboer, as 'n tipe op my maak — godsdienstig, gasvry en mensliewend; selfstandig, vryheidliewend en openhartig. Uitsonderings sal daar wel ook gewees het, maar die meerderheid, die tipe, het ons wel hier leer ken.

XXI Mag lyk of hulle hier 'n selfportret v. volmaaktheid geteken het. Was hulle dan wel volmaakte mense? Nee, dit was hulle seker nie — het ook hulle gebreke gehad. Ook enige skaduwye aan sy karakter.

XXII Die eerste skaduwy het voortgevloei uit een van sy deugde, bv. sy selfstandigheidsin, meer bepaald sy gevoel v. individuele selfstandigheid. Indiv. selfst. wel nie so sterk dat dit anargie meegebring het nie, maar tog sterk genoeg om

onderlinge samewerking soos te bemoeilik. Dink aan Gr. Reinetters wat hulle Rep. kon uitroep, maar pas het hulle dit gedoen of hulle twis weer onder mekaar oor bestimmelike sake. Dink ook aan Voortrekkers self wat, helaas, ten spyte van al hulle deugde dikwels onder mekaar getwis het, en nie heelhartig kon saamwerk nie. Beide Voortrekker en sy vader die Grensboer voel hom individue selfst. en heg twee waarde aan sy eie mening. Hoe treffend het Karel Trigardt, 'n produkte v.d. grenswêrelde dit nie gesien nie: „dat het de Africaander zijn ongeluk is, als hij wat beginnen wil, dat alle maal hear eige baas wesen wil; dat door die weg alles verkeerd komde".

Hoe moet die swakheid onder ons ou boere verklaar word? Is die oorgeërf van Holl. voorvaders? Is dit die gevolg van omstandighede? Of is dit die gevolg van Calvinisme? Waarskynlik die resultaat van alsulke faktore.

Opmerklik dat hierdie swakheid vandag nog in ons volk voortleef. Ons kan saamstry en saamveg, maar as ons suksesvol was skiet ons te kort. Vgl. woorde van 'n kollega re „loopgraaf".

XXIII 'n Ander swakheid was sy geneigdheid om sy finansiële verpligtings teenoor sy regering te ontduik. In ons

ons kol. dokumente kry ons baie voorbeelde daarvan. Die Reg. moes maar gedurig kla dat die meeste oosgrensboere nie hulle belastings betaal nie. Veral klagte oor rekognisie. Boere dikwels # jarelank agterstallig. En dit het die boere self maar min ontstel. Vgl. tragiese geval v. Adr. v. Jaarsveld wat 'n kwitansie v. die Weeskamer gaan vervals het om rente op die verband op sy plaas gedeeltelik vry te spring — sy arres. Ook hy was 'n prooi v. daardie swakheid.

Maar dis nie slegs 'n swakh. v. oosgrensboer nie. Reeds voor sy tyd het dit bestaan, en ook daarna, selfs vandag nog. Vgl. Adam Tas en sy opmerkings oor opgawe van besittings. Vgl. ook vandag: man wat sy inkomstebel.-vorm deur agent laat invul het.

Hoe moet hfd swakh. verklaar word: Afr. het tot betreklik kort gelede nie 'n simpatieke reg. gehad nie. Veral die geval met die oosgrensboer.

XXIV Ons sien dus die oosgrensboer was geen volmaakte mens nie — hy het baie deugde gehad, maar ook wel enkele ondeugde. Gelukkig het hy kom as 'n tipe die deug verreweg oorweeg.

XXV Wat is die hist. bet. v.d. oosgrensmense gewees? Eerstens het hulle in die ou Kaap-kol.

op die voorposte v. beskawing gestaan; — moeilike baanbrekerswerk nie vir hulleself nie maar vir nageslag.

XXVI Tweedens leer hulle probleme van ons onherbergsame binnel. ken, en leer by ervaring hoe om daarmee te kamp. Hulle kinders – die Voortrekkers in noorde – sou dus nie onvoorbereid gevang word nie. Trekkergees en Trekkermoed by hulle gevorm.

XXVII Eindelik van belang omdat hulle die fondament gevorm het waarop later 'n pragtige bowe-bou verrys het. Opsomming van hulle karakteristieke. Gelukkige feit dat sulke mense die grondslag van ons binnel. bev. gevorm het. Reël v. d. Gesk. — Suid-Afr. geen uitsondering nie.